
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО,
ЗЕМЕЛЬНОГО ТА КОСМІЧНОГО ПРАВА

УДК 349.6

Н. Р. МАЛИШЕВА,
доктор юридичних наук

**ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ – ПРАВОВІ НОРМИ:
ДІАЛЕКТИКА ВЗАЄМОДІЇ
(РОЗДУМИ В КОНТЕКСТІ ПРИЙНЯТТЯ ДЕКЛАРАЦІЇ ЕТИЧНИХ
ПРИНЦИПІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗМІНОЮ КЛІМАТУ)**

У статті розглядаються проблеми правової природи етичних принципів, що закріплені в актах міжнародного «м'якого» права, співвідношення відповідних етичних принципів з міжнародними договірними правовими нормами, а також динаміки їх впливу на розвиток національного регулювання відповідних відносин. Аналіз здійснено на основі формально-юридичної та змістовної характеристики Декларації етичних принципів, пов'язаних зі зміною клімату.

Ключові слова: етичні принципи, акти «м'якого» права, Декларація правових принципів, пов'язаних зі зміною клімату, ЮНЕСКО, вразливі категорії населення.

Малышева Н. Р. Этические принципы – правовые нормы: диалектика взаимодействия (размышления в контексте принятия Декларации этических принципов, связанных с изменением климата)

В статье рассматриваются проблемы правовой природы этических принципов, которые находят свое закрепление в актах международного «мягкого» права, соотношения соответствующих этических принципов с международными договорными правовыми нормами, а также динамики их воздействия на развитие национального регулирования соответствующих отношений. Анализ осуществлен на базе формально-юридической и содержательной характеристики Декларации этических принципов, связанных с изменением климата.

Ключевые слова: этические принципы, акты «мягкого» права, Декларация этических принципов, связанных с изменением климата, ЮНЕСКО, уязвимые категории населения.

Nataliia Malysheva. Ethical principles – legal norms: the dialectics of interaction (reflections in the context of Declaration of Ethical Principles in relation to climate change adoption)

The article deals with the problems of the legal nature of the ethical principles, if these principles are consolidated in acts of international “soft” law; the correlation of the corresponding ethical principles with international law rules, as well as the dynamics of their impact on the national regulation of the relevant relations. Analysis carried out on the basis of formal and substantial characteristics of the Declaration of ethical principles in relation to climate change.

Key words: *ethical principles, acts of "soft" law, Declaration of Ethical Principles in relation to climate change, UNESCO, vulnerable groups.*

Етика і право являють собою два найважливіших регулятори суспільних відносин. З одного боку, вони є автономними і незалежними один від одного. З іншого, така автономність не є абсолютотом. Етичні норми, знайшовши своє закріплення в праві, тобто отримавши підкріплення державною волею і будучи забезпеченими засобами не лише переконання, а й примусу, стають більш дієвими. Правові норми, своєю чергою, стають більш ефективними, коли вони закріплюють етичні правила, підтримуються ними, а ще краще – базуються на них. Відомо, що етично підкріплені правові норми є більш стабільними і менше піддаються впливам мінливих політичних, економічних та соціальних процесів. Тому в різні часи, в процесі правотворення законодавці намагалися звиряти свої дії з домінуючими в суспільстві моральними устоями.

Безумовно, неможливо раз і назавжди створити єдине генералізоване зведення етичних принципів, якими має послуговуватись законодавець, створюючи правові норми. Такі принципи емпірично напрацьовуються на кожному історичному відтинку часу, щодо кожної предметної сфери, кожного культурного, економічного, соціального виміру, будучи «пропущені крізь сито» вічних етичних категорій «добра» чи «зла», «справедливості», «гуманності» тощо. І навіть якщо етичні принципи не закріплюються в правовому порядку, а «живуть власним життям», вони є мірилом справедливості, необхідності, своєчасності тих чи інших правотворчих дій.

Всю історію людства можна розглядати крізь призму взаємин людини з природою. А те, як ці відносини регулювалися за допомогою різного роду суспільних важелів (насамперед моральних і правових), демонструє їх сприйняття суспільством, характер і місце в системі ціннісних орієнтацій у тих чи інших хронологічних і територіальних рамках. Сьогодні вже офіційно стверджується, що сформовані нові напрями в етиці: *біоцентрична етика*, що поширює свій вплив на взаємовідносини людини і природи¹; *біоетика*, що оцінює з моральних позицій наукові експерименти у сфері впровадження біотехнологій (біоінженерія, біомедицина, клонування, штучний відбір, генна інженерія, біоніка тощо)²; *екологічна етика*³ та деякі інші відгалуження.

Історичний контекст дає нам підстави умовно вписати відносини суспільства і природи в одну з 4 моделей, які послідовно змінювали одна одну: 1) гармонія у взаємозв'язках людини та природи: людина вийшла з природи, є її частиною, біологічним видом (первинна модель); 2) природа розглядається виключно як засіб задоволення життєво важливих інтересів людини («ми не можемо чекати милості від природи...»); 3) довілля набуває рис ворожості щодо людини, яка починає відчувати на собі зворотний вплив негативних екологічних чинників, природних процесів і умов (з цим пов'язується переважно антропоцентричний підхід у регулюванні відповідних відносин); 4) партнерство (значною мірою вимушене) у відносинах між людиною та природним середовищем її життєдіяльності: людина, щоб зберегти себе як вид, бере від природи розумний мінімум, необхідний для її економічного та соціального розвитку, дбаючи при цьому, щоб і в довгостроковій перспективі не була втрачена можливість задоволення подібних потреб за рахунок відповідних ресурсів і умов (модель сталого розвитку).

Кожна з наведених моделей мала підґрунтя у вигляді домінуючої екологічної проблеми (системи проблем), розв'язання якої/яких лягало в основу формування взаємовідносин людини і природи, впливаючи на їх регулятори: базові етичні та правові норми.

Сьогодні однією з загальнопланетарних екологічних проблем є проблема зміни клімату. Ця проблема неодноразово на міжнародному рівні визнавалась найважливішим викликом людству в XXI столітті, на протидію якому має згуртуватися світове співтовариство, сформувавши новітню модель взаємовідносин природи та суспільства.

У доповіді Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (МГЕЗК) від 31 березня 2014 р. серед іншого наводились наукові аргументи того, що на всіх континентах, а також у світовому океані спостерігається зростаючий вплив зміни клімату, насамперед у зв'язку з високими рівнями глобального потепління⁴.

Світове співтовариство ще наприкінці минулого століття звернуло увагу на те, що проблема зміни клімату та пов'язані з цим несприятливі наслідки мають стати предметом загальної стурбованості людства. Міжнародне право потужно відреагувало на цей заклик, прийнявши 9 травня 1992 р. Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату⁵, підписану понад 180 державами світу. Невдовзі цей рамковий міжнародно-правовий акт набув реального наповнення шляхом прийняття 11 грудня 1997 р. Кіотського протоколу до Конвенції⁶, яким на розвинені країни та країни з перехідною економікою накладались конкретні зобов'язання щодо скорочення або стабілізації викидів парникових газів порівняно з рівнем 1990 р. А Паризькою угодою від 12 грудня 2015 р., що замінила Кіотський протокол, зобов'язання щодо скорочення викидів діоксиду вуглецю в атмосферне повітря, з метою утримання зростання середньої світової температури значно нижче за +2 °С від доіндустріальних рівнів, покладаються вже на всі держави світу, незалежно від ступеня їх економічного розвитку⁷.

На міжнародному, а також на національних рівнях напрацьовано велику кількість проміжних і забезпечувальних правових документів, спрямованих на активізацію зусиль щодо зниження темпів зміни клімату планети та адаптацію людства до відповідних змін. Водночас всі ці правові акти звернені або до держав (якщо йдеться про акти міжнародного права), або до державних органів (національні правові документи). Всі вони надто технократичні, хоча як фінансово-економічні інструменти є своєчасними та назрілими.

Однак настав час, коли людство усвідомило недостатність суто правових важелів для забезпечення ефективної протидії змінам клімату планети і пов'язаним з ними можливим згубним наслідком для людства уже в осяжній перспективі.

Виникла нагальна потреба сенсифікації свідомості людства, всіх верств населення, усіх країн, усіх секторів суспільства на активізацію зусиль щодо уповільнення змін клімату (повністю припинити їх, на жаль, неможливо) та адаптації до них. На різного роду форумах стали лузати заклики до швидкої зміни на глобальному рівні ціннісних суспільних орієнтацій зі споживчого формату на духовно-моральний, творчий формат, де добро, людяність, совість, взаємодопомога, інші духовно-моральні чинники домінували б у взаєминах між людьми, незалежно від їх національності, віросповідання, соціального статусу та інших умовних, штучних поділів світового суспільства⁸.

Усі державні, міждержавні, громадські та інші рухи у відповідному напрямі, щоб стати дієвими, мали бути звернені в цілеспрямоване русло. Необхідно було напрацювати певну систему узгоджених у глобальному масштабі етичних принципів, які б мобілізували суспільну свідомість і слугували орієнтиром для прийняття рішень і розроблення політики на всіх рівнях для розв'язання проблем, пов'язаних зі зміною клімату.

Найбільш адаптованою структурою, яка могла б надати морально-етичні орієнтири людству щодо відповідної проблеми, було визнано Організацію Об'єднаних Націй з питань освіти, науки, культури (ЮНЕСКО). Саме ця спеціалізована установа ООН вже мала значний досвід в напрацюванні етичних принципів, пов'язаних з різними аспек-

тами людського життя і новими викликами, що постали перед людством. Зокрема, під егідою ЮНЕСКО в 1997 р. було ухвалено Декларацію про відповідальність нинішніх поколінь перед майбутніми⁹; у 2005 р. – Загальну декларацію про біоетику і права людини¹⁰ та інші важливі міжнародні етико-правові інструменти. У преамбулі другого з вищезазначених документів серед іншого було виокремлено ті постулати, на базі яких формуються т.зв. етичні принципи, а саме: унікальна здатність людини аналізувати своє буття та навколишню дійсність, відчувати несправедливість, уникати небезпеки, брати на себе відповідальність, прагнути до співробітництва та давати моральну оцінку подіям, що відбуваються.

Прийняттям «етичних принципів» на міжнародно-правовому рівні впроваджується напрацьована в доктрині міжнародного права теза: чим вищим є моральний рівень норми міжнародного права, тим більшою є сила її впливу не лише на уряди держав, а й на населення планети в цілому. Існує й зворотній зв'язок: сприяючи посиленню впливу моралі, міжнародне право через неї впливає на міжнародні відносини.

13 листопада 2017 р. у Парижі 195 держав – членів ЮНЕСКО на 39-й сесії Генеральної конференції цієї міжнародної організації прийняли Декларацію етичних принципів щодо зміни клімату¹¹. Цьому передувала майже дворічна підготовча та нормотворча робота, до якої безпосередньо була залучена автор цієї статті як член ad-hoc робочої групи, силами якої готувався проект відповідного міжнародного документа та опрацьовувалися пропозиції щодо його змін та доповнень, які надійшли практично від усіх держав – членів ЮНЕСКО. Процес міжнародної нормотворчості є вкрай цікавим і вартим самостійного аналізу та оцінки, однак це не є предметом даної статті. Тут хотілося б через призму змісту відповідної Декларації, її структури, кола осіб, до яких вона звернена, співвідношення цього документа з міжнародно-правовими актами з питань зміни клімату, процедури її прийняття визначити правову природу цього документа, дати юридичну оцінку його сили та потенціалу щодо подальшої реалізації.

Слід зазначити, що дослідженню співвідношення правової природи моральних і правових норм в останні роки почали приділяти зростаючу увагу правознавці, у т.ч. міжнародники¹².

Світовий порядок, що забезпечує виживання та прогрес людства, за висловом І. І. Лукашука, являє собою найвищу моральну цінність. Новий рівень цивілізації XXI століття в глобальному масштабі – це міжнародна нормативна система соціальної справедливості та загального добробуту. Вирішення цих грандіозних завдань потребує суттєво нових моментів як у моралі, так і в праві, а також у їх взаємодії¹³.

Головна вихідна засада необхідності прийняття Декларації висловлена у вступній частині її офіційної публікації як «занепокоєння держав-членів тим, що кліматичні зміни можуть спричинити шкоду і призвести до морально неприйнятної несправедливості», що вимагає світового партнерства задля мобілізації навколо відповідних етичних принципів.

Суб'єкти, до яких звернено документ, визначаються в ст. 1 Декларації. Так, параграф 3 цієї статті звертається до окремих осіб, груп населення, місцевих і територіальних органів влади, наукових та інших співтовариств, включно з громадами корінних народів, міжнародних організацій, установ системи ООН, державних і приватних структур в усіх секторах. А параграф 2 ст. 1 містить уточнення щодо поширення сформульованих етичних принципів на прийняття рішень, а також здійснення заходів, які можуть вплинути на кліматичні зміни, на всіх рівнях: міжнародному, регіональному, національному, субрегіональному та місцевому.

У преамбулі Декларації, а також у її основному тексті міститься чимало звернень до актів міжнародного договірної права, насамперед до Рамкової конвенції ООН з питань зміни клімату (РКЗК), Кіотського протоколу, Паризької кліматичної угоди та ін. У преамбулі Декларації, зокрема, підкреслюється, що ці акти є основними багатосторонніми форумами для координації глобальних зусиль з реагування на зміну клімату. А в преамбулі до ст. 2 підкреслюється роль цих актів як орієнтирів для держав у глобальних зусиллях боротьби зі змінами клімату. Водночас підкреслюється автономність регулюючих положень Декларації та неможливість їх перетинання з принципами відповідної Конвенції чи Угоди: «ніщо в цій Декларації не може розглядатися як інтерпретація принципів і положень РКЗК ООН і прийнятої в рамках Конвенції Паризької угоди» (ст. 18 Декларації).

На відміну від норм і принципів, передбачених РКЗК та пов'язаних з нею актів договірної міжнародного права, принципи, закріплені Декларацією, мають здебільшого морально-етичний характер: рівноправність і справедливість (ст. 4); солідарність (ст. 6); наукова обґрунтованість та об'єктивність у процесі прийняття рішень (ст. 7); підхід на засадах перестороги (ст. 3) та ін.

Але деякі з закріплених Декларацією принципів передбачені й у міжнародно-правових актах. Це, зокрема, принцип сталого розвитку (ст. 5), який в останні десятиліття зайняв домінуючі позиції в низці міжнародних договорів ООН та інших актах міжнародного права. Те саме можна сказати про принцип запобігання шкоди та деякі ін. Чи слід у цьому контексті говорити про непотрібне дублювання. Або йдеться про принципово різні регулюючі важелі?

Почнемо з того, що з формально-юридичної точки зору, декларацію, прийняту Генеральною конференцією міжнародної організації ООН, якою є ЮНЕСКО, слід відносити до актів т.зв. «м'якого» права. На жаль, ні у правовій доктрині, ні в міжнародному чи національному праві немає єдності у визначенні правової природи відповідних актів. Більшість правознавців відрізняють акти «м'якого» права від актів «твердого» права за ознакою обов'язковості чи необов'язковості (рекомендаційності) вміщених у них норм¹⁴. Інші, зокрема В. В. Мицик, надають «м'якому» праву умовний статус «передправа», своєрідного *opinio juris*, що формує основу для подальших договірних міжнародно-правових норм¹⁵. Окремі вчені розрізняють «правові» та «неправові» норми «м'якого» права, однак вкладають неоднозначний зміст у ці категорії. Зокрема, І. І. Лукашук пропонує до неправових норм «м'якого» права відносити норми тих актів, які ще не набули чинності, всі ж інші «м'які» норми вважати правовими¹⁶. Існує й значна кількість інших підходів до визначення правової природи актів «м'якого» права. Як не дивно, в кожному з них є раціональне зерно, що може бути застосоване для аналізованої нами проблеми. Так, рекомендаційний характер норм і принципів, зафіксованих Декларацією, впливає з самих її формулювань: Декларація «проголошує» (ст. 1.1), «рекомендує» (ст. 1.2), «закликає» (ст. 1.3) до певних дій; документ орієнтує на «сприяння здійсненню» та «підтримку» певних заходів (ст. 5 «а»), 14.1, 14.2, 14.3), на «заохочення» їх розроблення (ст. 9, 11), рекомендує «максимально розширювати участь» в тих чи інших акціях (с. 8), «підтримувати і розвивати...» (ст. 14.5). В певних випадках Декларація містить роз'яснення змісту декларованих етичних принципів (ст. 6 та ін.).

Цей документ порівняно з актами «твердого» права має набагато більш широкую суб'єктну базу, на яку спрямовується: це практично все людство, представники всіх верств і секторів глобалізованого світу. Більше того, Декларація – це акт прямої дії, який для набуття чинності не потребує спеціальних ратифікаційних чи затверджуючих про-

цедур з боку держави. А для того, щоб керуватися закріпленими в Декларації етичними принципами, не є обов'язковим прийняття внутрішньодержавних актів імплементації. Вважаю, наприклад, що може безпосередньо застосовуватись у процесі науково-технічних рішень принцип, сформульований у ст. 3 Декларації, яким проголошено, що у випадку загрози серйозної чи незворотної шкоди, відсутність повної наукової впевненості не повинно слугувати приводом для відстрочення прийняття економічно ефективних заходів з прогнозування чи попередження зміни клімату, зведення до мінімуму її причин та пом'якшення її негативних наслідків.

На безпосереднє застосування розраховані також всі норми і принципи Декларації, спрямовані до індивідів, які мають керуватися відповідними принципами в повсякденному житті.

Однак висновок щодо прямої дії норм Декларації не є однозначним і потребує більш детального диференційованого підходу. Адже, як вказувалося вище, сформульовані етичні принципи звернені не тільки до громадянського суспільства, а й до держав, до осіб, що приймають політичні та управлінські рішення на всіх рівнях. А механізми впровадження державних рішень не знають інших шляхів, крім правових. Як, наприклад, без відповідних процедур, передбачених національним законодавством, можна реалізувати проголошений статтею 4 принцип справедливості, в частині забезпечення реального доступу до судово-адміністративних процедур, для реагування на негативні наслідки зміни клімату? А деякі принципи та механізми їх забезпечення, передбачені Декларацією, прямо звернені до держав і містять рекомендації щодо розроблення ними ефективних стратегій, державних рішень та законодавчих заходів у межах їх компетенції щодо впровадження відповідних принципів (статті 2, 4.4, 4.5, 5, 6.2, 6.4, 6.5, 7.4 та ін.). Інакше держави мають вважати відповідну Декларацію за етичний орієнтир при розробленні ними науково-технічних, економічних та інших політик, при впровадженні законодавчих, виконавчих та інших заходів, які можуть як у найближчій, так і у віддаленій перспективі вплинути на зміну клімату.

Окремо слід звернути увагу на відображенні в Декларації норм і принципів, звернених на регулювання такого об'єкта охорони, як «вразливі категорії населення». Мабуть, важко знайти інший міжнародний документ як «м'якого», так і «твердого» права, в якому відповідні норми мали б таку саму вагу і відповідне змістовне навантаження, як у даній Декларації (преамбула, статті 4.3, 5 «b», 5 «c», 6.1, 6.4, 10, 14.5). І це має своє пояснення, оскільки проблема кліматичних змін «виплеснула на поверхню», поряд з такими вразливими категоріями, якими, зокрема, традиційно вважались особи з обмеженими можливостями, діти, жінки, нові специфічні категорії, число появою ми «завдячуємо» саме кліматичним проблемам. Це переміщені особи, т.зв. кліматичні мігранти, корінні народи, жителі малих острівних держав, що найбільше потерпають від природних катаклізмів, та деякі ін. Стаття 14 Декларації у зв'язку з цим наголошує на потребі особливої захисту тих, хто опинився у вразливому стані в зв'язку зі зміною клімату. І тут багато залежить від спрямованості національної політики кожної держави світу, а також від організації міждержавної, регіональної та іншої співпраці.

Таким чином, Декларація етичних принципів, пов'язаних зі зміною клімату, є правовим актом етичного змісту. Певний «водорозділ» між регулюванням, передбаченим у міжнародному договірному порядку, і в аналізованому акті «м'якого» права, яким є ця Декларація, полягає в рівні їх імперативності; у колі суб'єктів, до яких відповідно звернені ці документи; у характері відповідальності, яку зумовлює порушення міжнародних договірних норм, з одного боку, і «м'яких» етичних принципів – з іншого.

Для успішного впровадження передбачених етичних принципів, пов'язаних зі зміною клімату, конче важливо сьогодні вести роз'яснювальну роботу в усіх країнах, серед усіх верств населення з тим, щоб відповідна Декларація не набула формального характеру, а невідкладно почала послідовно впливати на суспільну свідомість та інтегруватися у процес прийняття будь-яких рішень, які можуть справити ефект на зміну клімату. Без участі суспільства в цілому цю проблему не розв'язати. Тут доречно процитувати Христину Ковалевську, організатора Координаційного центру Міжнародного громадського руху «АЛЛАТРА» (штаб-квартира м. Київ, Україна), з її доповіді «Про проблеми та наслідки глобальної зміни клімату на Землі. Ефективні шляхи вирішення даних проблем», зачитаної на засіданні відділу стратегічного планування та безпеки МГР «АЛЛАТРА»: «З урахуванням глобальних катаклізмів, що насуваються, необхідно самим людям починати міняти своє ставлення до себе і до суспільства тут і зараз. Адже невідомо, ким ти будеш завтра – біженцем чи приймаючою стороною, і які будуть твої шанси на виживання в тій чи іншій ситуації. У сучасному світі глобальних кліматичних змін не може бути в безпеці жоден клаптик землі на тлі прояву нових екстремальних аномалій природи, що становлять небезпеку навіть для відносно стабільних районів проживання». Від зростаючих ризиків глобальних змін клімату сьогодні вже ніхто не застрахований, а вже завтра кліматичним біженцем може стати кожен з землян.

Пам'ятаймо про це, розробляючи нові закони, впроваджуючи нові чи вдосконалюючи існуючі технології, приймаючи економічні, соціальні чи політичні рішення, оцінюючи свою індивідуальну поведінку з точки зору критеріїв можливості її впливу, навіть віддаленого, на кліматичні зміни.

1. *Биоцентрическая этика*. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Биоцентрическая_этика.
2. *Егорова Т. А., Клунова С. М., Живухин Е. А.* Основы биотехнологии. Москва, 2003.
3. *Ильиных И. А.* Экологическая этика: учебное пособие. Москва – Берлин: Директ-Медиа, 2014. 734 с.
4. *Межправительственная группа экспертов по изменению климата: доклад «Изменяющийся климат порождает широко распространенные риски, однако существуют возможности для эффективных ответных мер»: пресс-релиз МГЭИК от 31 марта 2014 г. – 2014/11/PR*. URL: https://www.ipcc.ch/pdf/ar5/pr_wg2/140331_pr_wgII_ru.pdf.
5. *Рамкова конвенція ООН про зміну клімату*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_044 (Конвенцію ратифіковано Законом України № 435/96-ВР від 29.10.1996 // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 50. Ст. 277).
6. *Київський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_801; Протокол ратифіковано Законом України № 1430-IV від 14.02. 2004 // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 19. Ст. 261;.
7. *Паризька угода*. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161. – Угоду ратифіковано Законом України № 1469-VIII dsl 14/ 07/ 2016 // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 35. Ст. 595;.
8. *Ковалевська Христина*. Про проблеми та наслідки глобальної зміни клімату на Землі. Ефективні шляхи вирішення даних проблем. URL: <https://allatra.org/uk/pages/climate/>;
9. *Декларація об ответственности нынешних поколений перед будущими поколениями*. Париж, ЮНЕСКО, 1997. URL: <http://unesdoc.unesco.org/>.
10. *Всеобщая декларация о биоэтике и правах человека*. Принята резолюцией Генеральной конференции ЮНЕСКО по докладу Комиссии III на 18-м пленарном заседании 19 октября 2005 года. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/bioethics_and_hr.shtml.
11. *Declaration of Ethical Principles in Relation to Climate Change*. URL: unesdoc.unesco.org/images/0026/002601/260129e.pdf.
12. *Boldzar A., Korhonen O.* Ethics, Morals and International Law // *European Journal of International Law*. 1999, № 2.
13. *Лукашук И. И.* Международное право. Общая часть: учебник для студентов юрид. фак. и вузов. Академ.

правовой ун-т. Изд. 3-е перераб. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2008. 432 с. С. 193. 14. *Бекяшев К. А.* Международное публичное право. Москва, 2003. 640 с. С. 184; Велижанина М. Ю. «Мягкое право»: его сущность и роль в регулировании международных отношений: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 2007. 30 с. 15. *Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожний О. В.* Міжнародне право. Основи теорії. Київ, Либідь. 2002. 608 с. С. 182. 16. *Лукашук И. И.* Международное «мягкое» право. Государство и право. 1994. № 8–9. С. 159–167. 17. *Про проблеми та наслідки глобальної зміни клімату на Землі.* Ефективні шляхи вирішення даних проблем. URL: <https://allatra.org/uk/pages/climate>.

Nataliia Malysheva. Ethical principles – legal norms: the dialectics of interaction (reflections in the context of Declaration of Ethical Principles in relation to climate change adoption)

The article deals with the problems of the legal nature of ethical principles consolidated in acts of international “soft” law; the correlation of the corresponding ethical principles with international law rules, as well as the dynamics of their impact on the national regulation of the relevant relations. Analysis carried out on the basis of formal and substantial characteristics of the Declaration of ethical principles in relation to climate change (hereinafter – Declaration). The article substantiates the necessity and timeliness of the Declaration adoption, the correlation of its norms and principles with the international treaties on climate change, primarily with the UN Framework Convention on Climate Change, the Kyoto Protocol and the Paris Agreement to this Convention.

Some distinction between regulation provided for in the international treaties and analyzed “soft” law act is the imperative levels; the subjects to which these documents are addressed accordingly; the nature of responsibility, which entails a violation of international treaties norms, on the one hand, and “soft” ethical principles – on the other.

Declaration, as compared with the acts of “hard” law, has the much broader base of the subjects to which it is addressed: it is practically all humanity, representatives of all sectors and all levels of the globalized world. Moreover, the Declaration is an act of direct effect, which does not require special ratification or approval procedures by the States, for its entry into force. In order to be guided by the ethical principles enshrined in the Declaration, it is not obligatory to enact the internal legal acts of implementation. However some of the principles and mechanisms for their implementation provided by the Declaration are directly addressed to the States and contain recommendations for the development of effective strategies, state decisions and legislative measures, within their competence, regarding the implementation of the relevant principles. The article analyzes the cases when legislative acts should be adopted at the national level in accordance with the provisions of the Declaration.

The emphasis in the article is on regulation in the Declaration of the special protected object – the vulnerable groups. Underlined that in addition to traditional vulnerable categories, which are addressed by many declarations of recent years (women, children, people with special needs), the Declaration pays special attention to the need for increased protection of groups in vulnerable position due to climate change: the displaced persons, the so-called climatic migrants, the indigenous peoples, the inhabitants of the small island States, most affected by natural disasters, and some others.

The successful implementation of prescribed ethical principles related to climate change is very important to conduct outreach in all countries, all sectors of population, so that the Declaration has not received a formal character, and immediately began to consistently affect the public consciousness and to integrate into the decision-making process.

Key words: *ethical principles, acts of “soft” law, Declaration of Ethical Principles in relation to climate change, UNESCO, vulnerable groups.*